Study Material

BA –III

स्टॅलीनने सुरू केलेल्या पंचवार्शिक योजनाचे मूल्यमापन करा.

स्टॅलीनचा विजय म्हणजे जागतिक क्रांती की रि”ायन क्रांती या विचार संघर्षातील द्वितीय विचाराचा विजय होता. क्रांती य”ास्वी करून दाखवून आद”ी साम्यवादी राष्ट्र म्हणून रि”ायाने जगासमोर उदाहरण ठेवावे म्हणजे इतर दे”ा आपोआपच रि”ायाचे अनुकरण करतील असे प्रतिपादन करणाऱ्यांचा तो विजय ठरला. साहजिकच आपले म्हणणे खरे करून दाखविण्याची नैतिक जबाबदारी स्टॅलिनवर आली. स्टॅलीन खंबीर मनाचा असल्याने रि”ायाच्या आर्थिक पुनर्निर्माणाचे आवाहन त्याने स्विकारले व रि”ायाच्या सर्वांगिण स्थितीचा विचार करून रि”ायाचा आर्थिक विकास घडवून आणण्यासाठी स्टॅलीनने 1925 मध्ये 11 सदस्यांची नियोजन समिती नियूक्त केली.

नियोजन समितीने दे”ा आर्थिकदृष्टया स्वावलंबी बनविण्यासाठी पंचवार्षिक योजना सुचविली. पंचवार्षिक योजनेत सर्वच क्षेत्रातील उद्दिष्टये 200% पासून 400% पर्यंत निि”चत केलेली होती. कृषी उत्पादन 150% औद्योगिक उत्पादन 200% कोळसा व तेल उत्पादन 200% लोखंड उत्पादन 300% विद्युत उत्पादन 400% अ”ाा स्वरूपाची उद्दिष्टे होती. यावरून रि”ायाने स्टॅलीनच्या नेतृत्वाखाली आर्थिक विकासाचा केवढा जबरदस्त कार्यक्रम हाती घेतला याची कल्पना येते. याि”ावाय सामुहिक शेती, शेतीचे यांत्रिकीकरण, बेकारी निर्मुलन, ि”ाक्षण प्रसार इत्यादी उद्दिष्टे होती. पहिली पंचवार्षिक योजना 1928 मध्ये सुरू झाली. ती 1933 मध्ये समाप्त व्हावयाची होती.

पहिली पंचवार्शिक योजना :

पहिल्या पंचवार्षिक योजनेची उद्दिष्टे चार वर्षातच गाठली गेल्याने पहिली पंचवार्षिक योजना एक वर्ष आधीच संपली. योजना सफल होण्यासाठी स्टॅलिनच्या नेतृत्वाखाली रि”ायन जनतेने अपार कष्ट केले. योजनेला लागणारे भांडवल दे”ातच उभे करण्याचे स्टॅलीनने ठरविले होते. योजनेत रि”ायाला चांगलेच य”ा मिळाले. कोळासा, लोखंड व तेल यांचे उत्पादन 200% ने तर विद्युत उत्पादन 300% ने वाढले. कोळसा व तेलाच्या बाबतीत उद्दिष्ट पूर्ण झाले. लोखंडाच्या बाबतीत रि”ाया उद्दिष्टाजवळ पोहचला तर

अन्नधान्याच्या संदर्भात त्याने उद्दिष्ट पार केले. याच काळात 1,100 मैल लांबीचा लोहमार्ग तयार झाल्याने व्यापारी व लष्करी वाहतुकीसाठी तो महत्वपूर्ण ठरला.

अन्नधान्याच्या बाबतीत दे"ा स्वयंपूर्ण बनविण्यासाठी सैबेरिया, आग्नेय र"ाया क्षेत्रातील 3 कोटी एकर पडित जमिन लागवडीखाली आणली गेली. यंत्राचा वापर केल्याने कृषी उत्पादन झपाटयाने वाढले. शासनाकडून शेतकऱ्यांना तांत्रिक ज्ञान व अल्प व्याजाची कर्जे, अवजारे पूरविण्यात आली. या सर्व गोष्टींसाठी र"ायाने कृषी क्षेत्रात एक वेगळा प्रयोग केला. लहान तुकडयामधून जास्त उत्पादन होत नाही म्हणून तसेच यांत्रिक पध्दतीसाठी लहान तुकडे उपयुक्त नसतात म्हणून शेतीचे, राष्ट्रीयकरण करून र"ायाने खाजगी शेती समाप्त केली व त्या जागी सरकारी शेती व सामुकहिक शेतीचा प्रयोग सुरू केला. यातिल सामुहिक शेतीचा प्रयोग महत्वाचा ठरला.

शेतकऱ्याजवळील लहान तुकडे एकत्र करून मोठया भुक्षेत्रावर शेतकऱ्यांना परस्पर सहकार्याने श्रम करायचे होते. या कार्यात सरकारला अनेक अडचणी आल्या. आपली जमिन व साधनसामुग्री हिसकावून घेतल्याने शेतकऱ्यांनी शासनाला विरोध केला. हा विरोध सरकारने मोडून काढला. विरोध करणाऱ्यांची जमीन जबरदस्तीने हिसकावून घेण्यात आली. त्याचबरोबर यांचे घरे, जनावरे त्यांच्या मालकीच्या वस्तू हिसकावून घेण्यात आल्या. त्यासाठी र"ायन सैनिकांनी घरे जाळणे, गोळीबार करणे सुरू केले. या संघर्षात 50 लक्ष माणसे मारली गेली. म्हणजेच र"ायात आर्थिक व सामाजिक परविर्तन जबरदस्तीने घडवून आणण्यात आले. हे कार्य अति"ाय जलद गतीने पूर्ण करण्यात आले. अत्यंत कमी कालावधीत शेतकऱ्यांची जमीन सरकारने काढून घेतली. स्टॅलीनच्या काळात र"ायात जी सामुहिक शेती अस्तित्वात आली तिचे तिन प्रकार होते. 1. या प्रकारात शेतकरी शेती एकत्र करून सामूहिकरित्या कसत व उत्पन्न आपसात वाटून घेत. जनावरे, नांगर शेतकऱ्यांची वेगवेगळी असत. दुसऱ्या प्रकारात सर्व गोष्टी एकत्रच असत. फक्त राहाण्याची घरे, जनावरे वेगळी असत. तिसऱ्या प्रकारात शेतकऱ्यांच्या मालकीचे असे काहीही नव्हते. जमीन, घर, जनावरे, श्रम यांचे एकत्रीकरण केले जात होते.

यामुळे प्रत्येकाला त्यांच्या आव"यक गोष्टींचा पूरवठा त्यांच्या गरजेनुसार भांडारातून होत असे. हा प्रकार कम्युन म्हणून ओळखली जात होतो. तत्कालीन र"ायात दूसरा प्रकार जास्त प्रचलित होता. सामूहिक शेतीच्या व्यवस्थेसाठी सर्व शेतकऱ्यांची एक समिती व निर्णयाच्या प्रत्यक्ष अंमलबजावीसाठी एक कार्यकारी मंडळ होते. आपआपल्या क्षेत्रातून

झालेल्या उत्पादनाचा ठरावीक हिस्सा सरकारला देऊन ठरलेला भाग विकण्याचे शेतकऱ्यांना स्वातंत्र्य होते. मिळालेला पैसा शेतकरी वाटून घेत. स्टॅलीनच्या काळात जो सामूहिक शेतीचा प्रकार य”ास्वी झाला त्यावर अ”ाी टिका केली जाते की त्यामुळे साम्यवादाचे उद्दिष्ट पूर्ण झाले नाही. कारण सामूहिक शेती शेतकऱ्यांच्या हातात होती व मिळणारा नफा त्यांचाच होता. ि”ावाय उत्पन्नाचे वाटप गरजेनुसार नव्हे तर श्रमाच्या आधारावर केले जात होते. त्यामुळे साम्यवादाला अपेक्षीत समानतेच्या आधारावरील समाजरचना अस्तित्वात आली नाही. ही टिका बरोबर असली तरी र”ाियन जनतेला आव”यक असलेले धान्योत्पादन करणे स्टॅलीनचे ध्येय होते. त्यावर त्याने लक्ष केंद्रित केले व उत्पादनही मिळविले.

र”ाियात मोठमोठया उद्योगाचे कारखान्यांचे राष्ट्रीयकरण झाले तरी नव्या आर्थिक धोरणांमुळे लहान उद्योगांवर भांडवलदारांचे वर्चस्व प्रस्थापीत झाले. त्यांच्याबाबतीत सरकारने दबाव तंत्राचा वापर कला. त्यांना उत्पादनासाठी कच्चा मला मिळू देणत सरकारने अडचणी आणल्या तेव्हा उत्पादकांनी एकत्र येवून वि”वस्त संघ स्थापन केला. सर्व वि”वस्त संघ एकत्र करून निवडक मंडळे अस्तित्वात आणली. त्यावर सरकारने आपले नियंत्रण प्रस्थापित केल्याने अप्रत्यक्षरित्या सर्व उद्योगक्षेत्राची सुत्रे सरकारच्या हाती आली. पंचवार्षिक योजनेची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी सुरु झाल्यावर उद्योग क्षेत्रातील उद्दिष्टपूर्तीची जबाबदारी सरकारने सिंडीकेटकडे सोपविली म्हणजेच सिंडीकेटकडे निरिक्षणाचे काम होते. बाकी कोणत्या कारखान्याने किती उत्पादन करायचे कामगारांना किती वेतन द्यायचे. कारखान्याला होणारा कच्च्या मालाचा पूरवठा या गोष्टी सरकार ठरवील असे कारखान्याला होणाऱ्या नफ्याचा एक भाग सरकारला काही संचीत निधीला तर उरलेला कामगारांच्या कल्याणासाठी व ि”ाक्षणासाठी खर्च होत असे. कारखान्याच्या कामावर देखरेख ठेवण्यासाठी एक व्यवस्थापक होता. व्यवसाय संघाचे प्रतिनिधी असलेली एक समिती होती. आणि साम्यवादी पक्षाच्या स्थानिक सदस्यांची एक समिती होती असे असले तरी उद्योगांच्या बाबतीत र”ाियाने साम्यवादी उद्दिष्ट पूर्ण केले नाही. कामगारांना मजुरी गरजेनुसार न मिळता कामानुसार मिळत होती. दुसरी गोष्ट म्हणजे र”ाियात अजुनही हजारो कारागिर होते ते स्वतःच्या साधन सामुग्रीच्या आधारे घरगुती उपयोगाच्या वस्तू बनवीत व त्या विकून नफा कमवीत.

कृषी व औद्योगिक क्षेत्रातील उद्दिष्टपुर्तीबरोबर ि”ाक्षण व इतर सोयींकडे सरकारचे लक्ष होते. र”ाियातील लाखो कामगारांसाठी नाटयगृहे, विश्रांतीगहे, क्रिडा मंडळे तयार करण्यात आली. पण ि”ाक्षणाकडे सरकारने जास्त लक्ष पुरविले. दे”ाातील जनता ि”ाक्षित

असल्याि”ावाय कोणतेही परिवर्तन होऊ शकत नाही. हे लक्षात घेऊन सरकारने सार्वजनिक ि”ाक्षण सक्तीचे व विनामुल्य केले व निरक्षरता नष्ट केली. शैक्षणिक क्षेत्रात समानता आणली यामध्ये सरकारला अभुतपूर्ण य”ा मिळाले त्यामुळेच क्रांती काळात असलेले साक्षरतेचे 27% असलेले प्रमाण पहिल्या पंचवार्षिक योजनेत 90% वर गेले.

धर्मसंस्थेबद्दल साम्यवादी सरकारला द्वेष होता. कारण या धर्मसंस्थेने राजे”ाहीला पाठिंबा दिला होता. 'धर्म म्हणजे अफुची गाळी' असे साम्यवादी मानीत व भांडवलदारांनी लोकांना, आपल्या बाजुने वळविण्यासाठी या अफुच्या गोळीचा वापर केला असे मार्क्सच्या अनुयायांचे मत होत. म्हणून सत्ता हाती येताच साम्यवाद्यांनी चर्चची मालमत्ता जप्त केली. खि”चन धर्मप्रसारकांचचा मतदानाचा हक्क काढून घेतला. ज्यांनी विरोध केला त्यांच्याविरूध्द जनतेला भडकाविले धर्मप्रचारकांना तुरूंगात डांबले. राज्याचा चर्च”ाी असलेले संबंध तोडून टाकला व रि”ायन जनतेला धर्माबद्दल स्वातंत्र्य देण्यात आले. पण नंतर हे स्वातंत्र्य काढून घेण्यात आले.

दुसरी पंचवार्शिक योजना (1933–1938)

पहिल्या पंचवाषिक योजनेत सरकारला कल्पनेपलीकडे य”ा मिळाले. सर्वत्र अवजड उद्योग व कारखाने सुरू झाले. म्हणून पहिल्या योजनेच्या कालावधीतच दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेचा आराखडा तयार करण्यात आला. पहिल्या पंचवार्षिक योजनेतील उणिवा दूर करणे हा दुसऱ्या योजनेचा उद्दे”ा होता. वर्गविहीन समाजरचनेचे ध्येय यावेळी समोर ठेवण्यात आले. जनतेला लागणाऱ्या दैनंदिन गरजेच्या वस्तूंचे उत्पादन जास्त करण्यावर भर दिला गेला. अन्नधान्याचे उत्पादन 300% वाढले. दळणवळणाच्या साधनांच्या विकासाकडे अधिक लक्ष पुरविल्या गेले. मोठया प्रमाणावर लोहमार्गाचे, रस्त्यांचे बांधकाम झाले. रेल्वेचे विद्युतीकरण झाले तसेच विमाने, जहाजे व मोटारी यांच्या निर्मितीवर जास्त भर देण्यात आला. याच योजनाकाळात युरोपात युध्दाचे ढग जमू लागल्याने युध्दोपयोगी साधन सामग्री तयार करण्यासाठी रि”ायाने प्रारंभ केला.

कामगारांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी त्यांच्या वतनात सुधारणा करण्यात आली. पहिल्या योजनेत सार्वजनिक ि”ाक्षणाचा प्रसार झाला तर या द्वितीय योजनेत व्यावसायिक व तांत्रिक ि”ाक्षणावर लक्ष केंद्रित करण्यात आले. साक्षरतेचे प्रमाण वाढणे जसे महत्वाचे होते तसे उद्योगधंद्यांच्या य”ाासाठी तंत्रज्ञानाच्या प्रि”ाक्षणाचेही महत्त्व होत. म्हणून कारखान्यांना जोडूनच शाळा काढण्यात आल्या. परिणामी विद्यार्थ्यांना पुस्तकी ज्ञानाबरोबर प्रत्यक्ष

कार्याचे–व्यवसायाचे ज्ञान मिळू लागले. याि"ावाय उच्च दर्जाचे तंत्र ि"ाक्षण देण्यासाठी तंत्र विद्यालये (Technical Schools) उघडणत आली. उच्च ि"ाक्षणाकडे सरकारचे लक्ष होतेच. वि"ोषतः रि"ायन सरकारने विज्ञान क्षेत्रातील सं"ोधनाला प्राधान्य दिले व त्यासाठी सर्वप्रकारची मदत दिली. विज्ञानाबरोबरच भाषा"ाास्त्र, स्थापत्यकला, पुराणवस्तू सं"ोधन, इतिहास यांचेही अध्ययन सुरू झाले. मात्र इतिहासात मार्क्सवाद ि"ाकविल्या जाण्यावर कटाक्ष होता.

तिसरी पंचवार्शिक योजना :

वर्गविहीन समाजरचनेचे राहिलेले कार्य पूर्ण करणे हा या योजनेचा उद्‌दे"ा होता. 1938 मध्ये ही योजना अमलात आल्यावर एकच वर्षाने म्हणजे 1939 मध्ये द्वितीय महायुध्द सुरू झाले. त्यामुळे उद्‌दिष्ट बाजूला ठेवून युध्दसामग्रीच्या उत्पादनवार सर्व लक्ष केंद्रित करण्यात आले. अद्ययावत लष्करी ि"ाक्षणावर भर देण्यात आला व 1 कोटीवर रि"ायन तरूण लढण्यास सुसज्ज झाले. रणगाडे, तोफा, विमाने या युध्दोपयोगी गोष्टींचे मोठया प्रमाणावर उत्पादन व्हावयास प्रारंभ झाला.

अ"ाप्रकारे दोनच पंचवार्षिक योजना पूर्ण होऊ शकल्या, तरीही रि"ायाचे उत्पादन कित्येक पटींनी वाढले. औ़द्योगिक उत्पादनाच्या बाबतीत रि"ायासमोर फक्त अमेरिका, इंग्लंड व जर्मनी ही तीनच राष्ट्र होती. पोलाद क्षेत्रात तर रि"ायाने इंग्लंडलाही मागे टाकले. रि"ायाचा हा विकास पाहून सर्व जग आ"चर्यचकित झाले. एवढा विकास साधण्यास एखाद्या राष्ट्राला 100 वषे पुरी पडली नसती. मुख्य म्हणजे अन्नधान्याच्या बाबतीत रि"ाया स्वयंपूर्ण बनला. मात्र युध्दजन्य काळ असल्याने लष्करी शक्तीत त्याने वेगाने प्रगती केली. दुसरे महायुध्द सुरू झाले त्यावेळी रि"ायाजवळ 1 कोटी 25 लक्ष सैन्य लढण्यास सुसज्ज होते आणि हे सैन्य 10,000 रणगाडे, 10,000 विमाने व 1,00,000 मोटारी बाळगून होते. मात्र रि"ायाच्या या वेगवान उत्पादनात प्रामुखने औद्योगिक उत्पादनात एक दोष निर्माण झाला. मालाचे उत्पादन अवाढव्य झाले असले तरी त्याचा दर्जा चांगला नव्हता. मोठमोठी यंत्रे अनुभवी व अि"ाक्षित मजुरांनी हाताळल्याने खराब झालीत. रि"ायन सरकारने याबाबत तंत्रज्ञाना (Engineers) दोषी ठरविले. तंत्रज्ञ मध्यमवर्गीय असल्याने साम्यवादी क्रांती असफल करण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला असे सरकारचे प्रतिपादन होते. म्हणून अनेक तंत्रज्ञांना व तज्ज्ञांना पकडण्यात येऊन त्यांच्यावर खटले चालविण्यात आले व त्यांना

कारागृहाच्या किंवा मृत्युदंडाच्या िंाक्षा देण्यात आल्या. परकीय तंत्रज्ञांना दे"ाबाहेर घालवून देण्यात आले.

मांचुरिया प्र"नासंबंधी माहिती देऊन चीन जपान युध्दाची (1937 ते 1939) कारणे द्या.(8 गुण)

मंचुरियाचा प्रदे"ा सुपीक व लष्करीदृष्टया महत्वाचा असल्याने जपानचे लक्ष मांचुरीयाकडे वळले. दुसरे म्हणजे दक्षिण मंचुरियन रेल्वे जपानच्या नियंत्रणाखाली होती. त्यामुळे चीन व जपान यांचेसंबंध चांगले नव्हते. याचवेळी दक्षिण मांचुरियन रेल्वेचे रूळ उखडण्याचा प्रयत्न चिनी सैनिकांनी केला. म्हणून जपानी सैन्याने मांचुरियाची राजधानी मुकडेन आपल्या ताब्यात घेतली. यानंतर जपानने मांचुरियाचाही ताबा घेतला. यावेळी जागतिक मंदी सुरू असल्याने अमेरिका व युरोपने हस्तक्षेप केला नाही. त्याचा फायदा जपानने घेतला व 8 ऑक्टोंबरला चीनच्या चिंचौ नगरावर बॉम्बवर्षाव केला. यावेळी अमेरिकेने दबाव टाकला पण त्याला इग्लंड, फ्रान्सने साथ दिली नाही. 1932 हा सघर्ष मांचुरिया व सांघाय परिसरात पसरला. मांचुरियात जपानची राजकीय व लष्करी स्थिती मजबूत होत गेली. 18 फेब्रुवारी 1932 मांचुरिया स्वतंत्र राष्ट्र झाल्याची घोषणा करण्यात आली. या गोष्टीला राष्ट्रसंघाने विरोध केला म्हून जपानने राष्ट्रसंघाच्या सदस्यत्वाचा त्याग केला. स्वतंत्र मांचुरियाला जपानने मान्यता दिली. मांचुरियाच्या समस्येवरून 1997 मध्ये चीन–जपान युध्द सुरू झाले. त्यासाठी खालील कारणे कारणीभुत ठरली.

1. जपानची महत्वाकांक्षा :

अति पूर्वेच्या क्षेत्रात पाि"चमात्य राष्ट्रांचे वर्चस्व नष्ट करून महान जागतिक शक्ती बनण्याची जपानची महत्वाकांक्षा होती. त्यातूनच चीनवर वर्चस्व प्रस्थापित करण्याची त्याची योजना होती. त्यामुळे जपानने चीनसमोर 21 मागण्या ठेवल्या व आपले संरक्षीत राज्य बनविण्याचे स्वप्न जपानने पाहिले. पॅसीफिक क्षेत्रात शांतता ठेवण्याची जबाबदारी आपलीच आहे. अ"ाी भूमिका जपानने घेतली. एवढेच नव्हे तर वि"वासनीय करण्याची आत्यंतीक आकांक्षा जपानने बाळगली होती. अ"ाी योजना 1927 मध्ये जपानचा प्रधानमंत्री तनाका त्याने सम्राट हिरोहितोसमारे ठेवली. त्यासाठी पहिले चिनचा विजय करणे आव"यक होते.

2. चीनमधील जागृती :

सतत होणाऱ्या पराभवामुळे चीनमधील युवा वर्गात नवनिमितीचे वारे वाहू लागले. अ"ातच चिमुकल्या जपानकडून शक्ती"ाली रिं"ायाचा पराभव झाल्याने पाि"चमात्य राष्ट्रे अजेय नाहीत हा साक्षात्कार चीनला झाला. त्यातूनच चीनी क्रांती होऊन शतकानु"ातकांची राजसत्ता समाप्त झाली व गणराज्याचे नवे युग सुरू झाले. चीन आता कात टाकत आहे. याचेच ते प्रतिक होते. या चैतन्यपूर्ण वातावरणात डॉ. सन–यत–सेनने चीनी जनतेसमोर राष्ट्रवाद, लोक"ाही व आर्थिक समानतेचे आद"ी ठेवले.

3. जागतिक आर्थिक संकट :

1929 मध्ये संपूर्ण जग आर्थिक संकटातून जात होते. जपान त्याला अपवाद नव्हता. जपानची लोकसंख्या दरवर्षी 9 त 10 लाखांनी वाढत होती. जवळपास 1 लाख लोक बेरोजगार झाले होते. त्यातूनच जपानचे लक्ष मांचुरियाकडे वेधले गेले. नैसर्गिक साधन सामुग्रीच्या दृष्टीने मांचुरिया समृध्द प्रदे"ा होता. त्या दे"ावर अधिकार मिळाविला तर आपल्या औद्योगिक विकासाला चालना मिळेल व आर्थिक सकटातून सुटका होईल असे जपानला वाटत हाते. परिणामी जपानने मांचूरियावर आक्रमण केले व 1932 तो दे"ा आपल्या वर्चस्वात आणला चिन

चीन जपान युध्द 1937–1939

मांचूरिया आपल्या वर्चस्वाखाली आणल्यानंतर जपानने मांचुरिया स्वतंत्र झाल्याची घोषणा केली. परिणामी चीन व जपानमधील संबंध ताणले गेले. प्रकरण वाढता वाढता जुलै 1937 जपानने पेकींगजवळ मार्लोपोलो पुलावर हल्ला केला. व चीन जपान युध्दाला सुरूवात झाली. राष्ट्रवाद्यांची डिसेंबर 1937 मध्ये चीनी राष्ट्रवाद्यांची राजधानी नानकिंग जपानी लष्कराच्या ताब्यात आली. त्यामुळे राष्ट्रवादी सरकारने पलायन करून हॅकौ व तेथून पि"चमेकडील चुंगकींग गाठले. अ"ाा प्रकारे 1937 मध्ये किमींगतांगची स्थिती दुर्बल झाली. लवकरच पेकींग व टिन्स्टीन प्रदे"ा जपानच्या हातात गेला. पेकींग हॅकौ व टिन्स्टीन पुकाऊ रेल्वेवर जपानचा कब्जा झाला. त्यामुळे चीन व रिं"ायातील अवागमानाचे मार्ग संपष्टात आले. दक्षिण चीनमधील महत्वाचे असलेले कॅटन बंदरही जपानने जिंकले. यावेळी चीनी लोकां"ाी अपमानास्पद व्यवहार करण्यात आला. 1939 घटनाक्रम वेगाने बदलु लागले. 1 सप्टेंबरला हिटलरने पोलंडवर आक्रमण केले. लगेच इंग्लंड व फ्रान्सने जर्मनीविरूध्द युध्द घोषित केले व दुसरे महायुध्द सुरू झाले. परिणामी चीन व जपान मध्ये सुरू असलेले युध्द दुसऱ्या महायुध्दाचे अंग मानले.